

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ КУЛЬТУРИ

УДК 930.85-29:2(477:438):005.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/4.28>**Гаврилюк С.В.**

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СПІЛЬНІ ПРОЄКТИ ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ САКРАЛЬНИХ ПАМ'ЯТОК НА ПРИКОРДОННІ ЯК ІНСТРУМЕНТ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

У статті висвітлюються питання, пов'язані із змістом та шляхами реалізації спільних українсько-польських проєктів із збереження сакральних об'єктів культурної спадщини на українсько-польському прикордонні. Зазначається, що ці терени є простором перетину культур різних народів, релігій і традицій, а їх сакральна спадщина виступає не лише елементом історичної пам'яті, а й відображає взаємопов'язаність культурних процесів, які століттями формувалися на українсько-польських прикордонних землях. Наголошується, що чимало сакральних об'єктів культурної спадщини на українсько-польському прикордонні зазнали руйнувань внаслідок Першої і Другої світових воєн, депортацій, ідеологічних кампаній XX ст. тощо.

Із розпадом Радянського Союзу та здобуттям у 1991 р. незалежності України розпочався процес відновлення знищеної культурної спадщини, зокрема, реалізація проєктів із збереження та актуалізації сакральних пам'яток на українсько-польських прикордонних землях, включення їх у сферу культурного туризму. Наводяться приклади спільних дій української і польської сторін щодо реставрації та використання таких об'єктів сакральної спадщини, підкреслюється, що збереження святих народів-сусідів стає практикою поваги до його історії та культури, сприяє послабленню напруги у відносинах, зміцнює довіру між країнами. Зроблено висновок, що саме спільні проєкти перетворюють прикордоння з «лінії поділу» на «простір діалогу», у якому збереження сакральної культурної спадщини є дієвим інструментом українсько-польського міжкультурного діалогу, що особливо важливо у час непростих суспільно-політичних реалій першої чверті XXI ст.

Ключові слова: Україна, Республіка Польща, українсько-польське прикордоння, сакральні пам'ятки, культурна спадщина, українсько-польський міжкультурний діалог, транскордонне співробітництво.

Постановка проблеми. Українсько-польське прикордоння є унікальним культурним простором, де впродовж століть перепліталися православні, римо-католицькі, греко-католицькі, протестантські, юдейські традиції. Сакральні пам'ятки цього регіону становлять не лише архітектурну й мистецьку цінність. Вони відображають багатоконфесійність і поліетнічність регіону, виступають символами історичної пам'яті, є вагомими маркерами і спільних традицій, що склалися впродовж століть, і минулих конфліктів. Тому збереження об'єктів сакральної спадщини

на українсько-польському прикордонні, їх популяризація в сучасних умовах є жестом примирення та поглиблення взаємоповаги між народами-сусідами. Це демонструє прагнення пізнавати один одного через культуру, виявляючи турботу про пам'ятки спільного минулого. Саме такий процес активізувався наприкінці XX ст. і набуває особливої ваги як інструмент формування міжкультурного діалогу та добросусідських відносин між Україною та Республікою Польщею.

Актуалізує звернення до теми й те, що чимало сакральних об'єктів культурної спадщини на

українсько-польському прикордонні зазнали руйнації внаслідок Першої і Другої світових воєн, депортацій, ідеологічних кампаній ХХ ст., зокрема, антирелігійної політики радянського режиму. Утвердження прорадянського керівництва у Польській Народній Республіці також супроводжувалося переслідуванням церковних діячів і Православної церкви. Масового характеру закриття православних церков набуло після депортацій українського населення з теренів Польщі. Це призвело до того, що на початок 1990-х рр. чимало пам'яток культової архітектури по обидва боки українсько-польського кордону перебували в занедбаному стані, потребували серйозних заходів з відновлення, використання за призначенням, а також забезпечення подальшої охорони. Аналіз спільних проєктів із відновлення та збереження сакральних пам'яток стане важливим кроком у процесі інтеграції українського культурного середовища в загальноєвропейський культурний простір, продемонструє прагнення України до міжнародної співпраці, послужить зміцненню міжкультурного діалогу між Україною й Польщею, допоможе вивчити й адаптувати до європейських стандартів польський досвід у сфері відновлення, реставрації пам'яток та управління культурною спадщиною загалом. Зібрана інформація та зроблені узагальнення послужать основою для планування й реалізації нових, масштабніших та успішніших спільних ініціатив у майбутньому. Тому звернення до означеної теми – це не лише про збереження об'єктів культурної спадщини, а й про побудову мостів добросусідства між народами, стимулювання розвитку регіонів та інтеграцію в європейське культурне поле.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти міжкультурного діалогу України й Польщі, зокрема, у сфері охорони культурної спадщини на прикордонні, розглядалися у низці публікацій українських дослідників. Так, інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин та співробітництва розкриті у монографії Л. Стрільчук та В. Стрільчука [21]. Питань збереження й актуалізації культурної спадщини українсько-польських прикордонних територій торкаються статті, авторами яких є С. Кузик та Д. Литвин [11], О. Євсюкова [7], Р. Чмелик [23], С. Гаврилук і В. Надольська [4], А. Марків [13]. Цивілізаційний вимір українсько-польської співпраці на тлі євроінтеграційних процесів на прикладі досвіду Галичини аналізує О. Калакура [8]. Однак зауважимо, що спеціальних досліджень, які б розкривали тему реалізації спільних проєктів із

збереження сакральних пам'яток на українсько-польському прикордонні практично немає. Деякі аспекти означеної теми висвітлюються у статті В. Притулюка [17].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати роль та ефективність спільних українсько-польських проєктів із збереження сакральних пам'яток на прикордонні як ключового інструменту поглиблення міжкультурного діалогу, взаєморозуміння та формування добросусідських відносин між Україною та Республікою Польщею.

Виклад основного матеріалу. Перша половина 1990-х рр. була складним періодом щодо налагодження співпраці двох сусідніх держав, оскільки і Україні, й Республіці Польщі потрібно було розробити власні та узгодити спільні документи, які б регулювали двосторонню взаємодію у площині культурної співпраці, зокрема, відновлення й охорони об'єктів архітектурної спадщини. Так, у травні 1992 р. укладено «Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» [6], а також «Попередню Угоду між Урядом України і Урядом Республіки Польща з питань культурного і наукового співробітництва» [16; 18]. Ці документи містили завдання налагодження співпраці в гуманітарній сфері, аргументуючи її виняткове значення для взаємного пізнання й розуміння історії та культури українського й польського народів. Зокрема, у статті 4-й «Попередньої Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Польща з питань культурного і наукового співробітництва» декларувалося, що Сторони сприятимуть діяльності, спрямованій на задоволення культурних і релігійних потреб... українців, які проживають у Республіці Польщі, так само як і поляків, що живуть в Україні. У статті 5-й наголошувалося, що сторона, на території якої знаходяться цінності та пам'ятки культури, історії і науки, а також архівні та бібліотечні матеріали другої країни, вживатиме відповідних заходів щодо забезпечення їм належного правового і матеріального захисту, а також сприятиме їх виявленню, інвентаризації, відновленню зібрань, збереженню, реставрації, реконструкції та відкриттю доступу до них [16].

Дієвим кроком у подальшому розвитку українсько-польських добросусідських взаємин стало налагодження «стратегічного партнерства» (1996 р.). Воно насамперед передбачало дотримання спільної лінії у зовнішніх відносинах [7]. Уряди обох країн зобов'язувалися забезпечувати захист пам'яток культури, сприяти виявленню, інвентаризації, реставрації, збереженню,

відновленню цілісності музейних колекцій, відкриттю до них вільного доступу. Кожна із сторін зобов'язувалася сприяти популяризації художніх і культурних цінностей іншої, а також передбачався обмін виставками між музеями, галереями, бібліотеками, архівами. Налагодженню співпраці між музеями України й Польщі сприяло також вибудовування пріоритетного стратегічного партнерства упродовж 1999–2009 рр., в основу якого покладено вже накопичений досвід українсько-польського культурного співробітництва. Представники галузі культури обох країн розробили спеціальні пропозиції та рекомендації, у яких зазначили про особливий вплив на долю культурних цінностей насамперед співробітників музеїв, бібліотек, архівів, що дало можливість уникнути політизації питання культурних цінностей [4, с. 390].

Новий етап розвитку двосторонніх культурних відносин між обома державами розпочався 30 листопада 2009 р. підписанням «Протоколу про співробітництво між Міністерством культури і туризму України та Міністерством культури і національної спадщини Республіки Польща на 2009–2012 рр.» [19]. Усі названі міжнародні документи стали правовою основою налагодження й розвитку тісних культурних взаємин між Україною й Республікою Польщею як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях, активізували таку співпрацю на українсько-польському прикордонні.

Важливу роль у зміцненні українсько-польських взаємин відіграла транскордонна співпраця, зокрема, угоди, що уклалися на локальному рівні представниками місцевої адміністрації. Так, 18 грудня 1991 р. в м. Томашов Любельський (Польща) підписано «Порозуміння про співпрацю прикордонних воєводств і областей Польщі та України». У 1995 р. для розвитку співпраці прикордонних територій України, Польщі і Білорусі утворено транскордонне об'єднання «Єврорегіон Буг». Позитивно вплинуло на налагодження співпраці між Волинською областю і прикордонними територіями Польщі відкриття у Луцьку в 2003 р. Генерального Консульства Республіки Польща [4, с. 391]. Знаковою подією у справі налагодження українсько-польської культурної співпраці на прикордонні стало закладення у листопаді 2015 р. у Львові фундаменту Польського дому – Центру польської культури та європейського діалогу. Під час урочистостей зверталася увага на те, що ця установа стане місцем діалогу та польсько-української співпраці, а також осередком, який пропагуватиме європейські цінності [8, с. 288].

Означені фактори створили сприятливі умови для перегляду взаємних усталених негативних стереотипів у відносинах між українцями й поляками, зміцнили підвалини формування нових відносин, побудованих на взаємній повазі до історії та культури обох народів. Як підкреслює дослідник О. Калакура, спільні культурні заходи дозволяють громадянам України глибше усвідомлювати свою історичну укоріненість і належність до європейської цивілізації, а соціологічні дослідження засвідчують постійне зростання кількості тих українців, які ідентифікують себе як європейці, прагнуть євроінтеграції. У цій царині немає вагомих, великих проєктів, таких як участь України у Програмі ЄС – Східного Партнерства «Культура і креативність» («Креативна Європа»), який запрацював з 1 січня 2016 р., і нібито «дрібних», наприклад, дослідницького проєкту «Зникаюча краса. Архітектурна деталь у пам'ятках польсько-українського прикордоння» [8, с. 288–289]. Всі діючі культурницькі ініціативи та проєкти важливі для формування добросусідських взаємин.

За проведеними науковцями підрахунками найчисельнішим містом за кількістю нерухомих пам'яток на українсько-польському прикордонні є Львів (Україна). На другому місці знаходиться місто Перемишль Підкарпатського воєводства Польщі, яке по праву розглядають як популярну туристичну локацію. Якщо підсумувати нерухомі пам'ятки у прикордонних областях і воєводствах України та Польщі, то Львівська область виступає лідером (понад 5 тис. об'єктів), далі – Підкарпатське воєводство (понад 2 тис. пам'яток); у Волинській області (Україна) і в Люблінському воєводстві Польщі – приблизно по 1,5 тис. пам'яток [11, с. 476]. Доктор історичних наук Р. Чмелик в одній із статей пише, що культура українсько-польського пограниччя, яскравим виразником якого є Львів, має надзвичайно важливе значення і для України, і для Польщі. Багато пам'яток, створених у час перебування Львова у складі Австро-Угорщини і Речі Посполитої, зараз знаходяться під опікою Української держави. Відчуття відповідальності двох суспільств за збереження культурної спадщини пограниччя, базуючись на алгоритмі признання її спільною, знаходить свій вияв в українсько-польських культурних проєктах [23, с. 97]. Зокрема, упродовж більше ніж 15-ти років завдяки допомозі Польщі у Львові реалізується масштабний проєкт із реставрації історичних намогильних пам'ятників на Личаківському кладовищі. З 2008 р. відновлено майже 159 надгробків, серед яких каплиці родин Дунин-Борковських,

Барчевських, Кшижановських, а також низка мистецьких пам'яток XIX ст. У 2024 р. завершено реставрацію шести гробниць, зокрема, родин Кіліяновичів, Кульчицьких, Мошинських, а також надмогильного пам'ятника видатного скульптора Йогана Шімзера [23, с. 97].

Міністерство культури Польщі та інститут «Полоніка» разом із Львівською міською радою протягом 20 років реалізують проєкт «Спільна спадщина», у межах якого реставрують пам'ятки архітектури, в тому числі сакральні. У 2024 р. вдалося відновити елементи інтер'єру в Латинській катедрі Львова, завершити четвертий етап реставрації розписів Розена у Вірменському соборі, реставрувати будівлю монастиря Бенедиктинок, завершити 12-й етап реставрації в Гарнізонному храмі Св. Петра і Павла, оновити надмогильні пам'ятники на Личаківському кладовищі тощо. У 2025 р. передбачено освоїти понад 20 млн. гривень на реставраційні роботи у восьми римо-католицьких храмах Львова. Загалом за останні три роки на реставраційні роботи у Львові Польща виділила близько 82 млн. гривень [14].

В останні два десятиріччя втілюються у практику чимало спільних українсько-польських проєктів, які стали виявом національної та релігійної толерантності і добросусідства. Серед них – програма транскордонного співробітництва ЄС *Польща-Білорусь-Україна*. У межах її реалізації вдалося привернути увагу громадськості до культурної спадщини українсько-польського прикордоння, у тому числі сакральних архітектурних об'єктів у Волинській, Львівській, Тернопільській областях. Так, у 2018–2022 рр. у рамках названої програми реалізовувався проєкт під назвою «Нове життя старого міста: ревіталізація пам'яток історико-культурної спадщини Любліна і Луцька». Він, зокрема, передбачав ремонтно-реставраційні роботи у вежі Чорторийських та корпусі колишнього монастиря єзуїтів у Луцьку і спрямовувався на створення міжнародних туристичних маршрутів на основі спільної культурної спадщини з метою підвищення туристичної привабливості прикордонних міст [15].

Упродовж квітня 2019 р. – вересня 2021 р. в рамках програми транскордонного співробітництва ЄС *Польща-Білорусь-Україна* втілювався проєкт «Створення транскордонного центру діалогу культур», у якому брали участь Ковельська міська рада Волинської області та Підляське воєводство Республіки Польща [20]. Підсумком проєкту стало створення Центрів діалогу культур у Польщі та Україні, які забезпечуватимуть

культурний розвиток прикордонних територій через популяризацію об'єктів культурної спадщини та посилення їх туристичної привабливості.

Результатом втілення спільних українсько-польських проєктів збереження сакральної спадщини на прикордонні є участь польської сторони у відновленні римо-католицьких костелів Волинської області. У рамках програми «Охорона культурної спадщини за кордоном» Міністерство культури і національної спадщини Польщі через Фундацію культурної спадщини «Полоніка» надає гранти для проведення реставрації сакральних пам'яток Римо-католицької церкви у Волинській області: в Олиці, Володимирі та Любомлі. Упродовж XX ст. ці культові споруди зазнали руйнувань в період Першої та Другої світових воєн, сумнозвісної операції «Вісла», радянської антирелігійної політики. Вони тривалий час не використовувалися за своїм прямим призначенням, не зберігалися як об'єкти культурної спадщини, а тому нині потребують відновлення, відповідної охорони й належного поцінування та використання. Так, впродовж 2020-х рр. утвердженню Олики як вагомого культурного центру сприяють зусилля української і польської сторони. Станом на 2025 р. у селищі, яке недавно набуло статусу міста, відновлено римо-католицький костел Св. Петра і Павла, реставрується колегіата Св. Трійці [13, с. 73–74].

Реставрація колегіати Св. Трійці в Олиці – це найбільш дороговартісний проєкт, який здійснюється за межами Польщі, починаючи з 2013 р. Святиню відновлюють завдяки фінансуванню Міністерства культури і національної спадщини Польщі, Міністерства закордонних справ Польщі та Фундації культурної спадщини Польщі «Полоніка». Роботи проводяться з метою максимального відновлення первинного вигляду костелу, включаючи пошук втрачених фрагментів оздоблення. У січні 2024 р. завершено реставрацію фасаду костелу. Як повідомляла в коментарі кореспондентці газети «День» Марта Шафранек – прес-секретар Національного Інституту польської культурної спадщини за кордоном – історичному фасаду XVII ст. колегіального костелу Святої Трійці в Олиці на Волині повернуто давній блиск. На момент початку реставраційних робіт втрати і пошкодження були на приблизно 70% поверхні фасаду сакральної пам'ятки, навіть виднілися сліди від куль з періоду двох світових воєн і залишки актів вандалізму. Вона наголосила, що костел Св. Трійці в Олиці є унікальною, високого рівня європейською пам'яткою доби бароко на території давньої Речі Посполитої з безцінними елементами всередині:

вівтарями і епітафіями родини Радзивіллів [12]. Станом на 2025 р. виділено близько 30 млн. злотих на реставрацію цієї сакральної пам'ятки України національного значення. У 2025 р. розпочався десятий етап рятувально-реставраційних робіт в костелі. Водночас триває відновлення дзвіниці костелу Св. Трійці в Олиці. Його називають одним з найбільших проєктів реставраційного сезону 2024 р., який здійснено Республікою Польщею в ході реалізації програми захисту культурної спадщини за кордоном.

Крім об'єктів культурної спадщини Олики підтримку на відновлення отримують ще дві сакральні пам'ятки Волині: костел Св. Йоакима і Анни у Володимирі (тут продовжуватимуть другий етап ремонтних робіт, які триватимуть і в 2026 р.) та костел Св. Трійці в Любомлі, реставрація якого активізована й розширена завдяки новому гранту, отриманому у 2025 р. Костелом Св. Трійці в Любомлі опікується Фундація партнерств для Центрально-Східної Європи. Такі проєкти сприяють збереженню культових пам'яток, відновленню їх мистецької цінності, дають можливість впорядкувати сакральні простори на українсько-польському прикордонні.

Відновлені сакральні пам'ятки на українсько-польських прикордонних територіях, зокрема, будівлі римо-католицьких костелів, мають значний потенціал для розвитку урботуризму, екскурсійно-пізнавального, культурно-історичного туризму. Для поціновувачів культурної спадщини костели є прикладами будівельних стилів та інженерних рішень періоду Середньовіччя і раннього Нового часу, спорудами із тривалою історичною долею, пов'язаною з визначними особистостями, важливими суспільно-політичними процесами у регіоні. Тому співпраця України і Польщі в напрямі відновлення сакральних архітектурних пам'яток є важливим кроком у подальшому утвердженні порозуміння між державами-сусідами, дієвим інструментом ведення українсько-польського міжкультурного діалогу.

Привабливим напрямом культурно-пізнавального туризму і водночас виявом українсько-польського міжкультурного діалогу на прикордонних землях стає сакральний туризм. Найдавніші пам'ятки сакральної архітектури на пограниччі знаходяться у містах Львові, Дрогобичі, Луцьку, Володимирі, Холмі, Любліні, Перемишлі, інших населених пунктах України та Польщі. Вони представлені костелами, церквами, синагогами, німецькими кірхами. Унікальним явищем світової культурної спадщини є українські дерев'яні

церкви, які носять виразні риси зразків народної монументальної архітектури, що в Україні-Руси сягають часів раннього християнства. На кінець XX ст. в Україні нараховувалося приблизно 1900 дерев'яних храмів, дві третіх з цієї кількості розташовувались у західноукраїнському регіоні [1]. Першість серед західних областей України щодо наявності дерев'яних церков належить Львівській області, на території якої ще донедавна знаходилося близько 600 цих нерухомих об'єктів культурної спадщини, історія яких охоплює період від початку XVI до середини XX ст. У Волинській області налічується понад 200 пам'яток дерев'яної сакральної архітектури, зведених у період XVI ст. до 1930-х рр. Пам'ятками дерев'яної сакральної архітектури славляться Івано-Франківська, Закарпатська, Тернопільська, Чернівецька області [3, с. 180].

Сакральні пам'ятки українсько-польського прикордоння (передусім дерев'яні церкви Карпатського регіону, що входять до списку ЮНЕСКО) мають високу культурну й історичну цінність, але перебувають під низкою загроз: від воєнних і пожежних ризиків до проблем фінансування, невинуватених бюрократичних процедур, браку фахівців-реставраторів, бездіяльності місцевої влади щодо забезпечення їх охорони тощо. Перспективи збереження культових пам'яток українсько-польського прикордоння мають бути пов'язані з підготовкою й реалізацією спільних українсько-польських і міжнародних програм (ЮНЕСКО, ICOMOS – Міжнародної ради з охорони пам'яток та історичних місць); застосуванням сучасних технологій (3D-сканування, VR-тури, системи протипожежного захисту); активним залученням місцевих громад до їх збереження та актуалізації; інтеграцією у культурний туризм (маршрути населеними пунктами, де розташовані давні дерев'яні церкви, паломницькі шляхи тощо). Тобто, важливо перетворити сакральні святині на символи культурної єдності і співпраці України та Польщі, де охорона спадщини поєднується з розвитком туризму, освіти та духовної культури.

Українсько-польська співпраця щодо збереження дерев'яної сакральної архітектури знайшла вияв у спільному проєкті «Дерев'яні церкви українських і польських Карпат», започаткованому в 2009 р. обстеженням давніх дерев'яних церков українсько-польського прикордоння. У процесі реалізації цього проєкту і проєкту «Зникаюча краса. Архітектурна деталь у пам'ятках польсько-українського прикордоння» було відібрано унікальні пам'ятки дерев'яної сакральної

архітектури, після чого Україна і Польща звернулися із спільною заявою до ЮНЕСКО з проханням внести до Списку всесвітньої спадщини 16 дерев'яних церков XVI–XIX ст. (по 8 від України і Польщі) [8, с. 289; 3, с. 181–184].

Ще одним спільним українсько-польським проектом, який реалізовувався упродовж 2020–2021 рр. за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках програми транскордонного співробітництва *Польща-Білорусь-Україна*, є проект «Карпатський шлях дерев'яної архітектури – спільні дії для збереження та промоції історико-культурної спадщини українсько-польського прикордоння» [9]. Його мета – створення цілісних підходів до збереження та промоції дерев'яної архітектури – спільної культурної спадщини гірської частини українсько-польського прикордоння. Успішне втілення проекту, на думку його виконавців, призведе до створення спільного транскордонного шляху та його популяризації, сприятиме підвищенню обізнаності місцевого населення з питаннями управління культурною спадщиною.

Названий проект об'єднав десятки дерев'яних храмів на українсько-польських прикордонних територіях (на теренах Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської областей України та Підкарпатського воєводства Польщі) у спільний туристичний маршрут. Він включає ознайомлення з унікальними архітектурними пам'ятками XVI–XVIII ст., серед яких і дерев'яні церкви, які увійшли в 2013 р. до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Проект розробили і втілювали в практику Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна» та Підкарпатська регіональна туристична організація (Підкарпатське воєводство, Польща) за фінансової підтримки Європейського Союзу [2]. Основний меседж проекту: сакральна дерев'яна спадщина – безцінне багатство Карпатського краю, і вкрай важливо не просто її зберегти у пам'яті чи на світлинах, а відновити первозданий вигляд, аби цими пам'ятками могли милуватися й наступні покоління [10]. Серед заходів Програми – інвентаризація об'єктів дерев'яної архітектури у Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській областях, у Підкарпатському воєводстві Польщі; створення концепції маршруту і стратегії його функціонування та промоції; розгортання інформаційно-промоційної кампанії об'єктів; проведення фотоконкурсу; створення 3D-турів для огляду об'єктів дерев'яної архітектури тощо [10].

Завдяки спільним зусиллям української і польської сторін вдалося розробити стратегію

розвитку й промоції Карпатського шляху сакральної дерев'яної архітектури; вивчити кращі світові практики створення туристичних маршрутів, які б популяризували дерев'яне церковне зодчество; підготувати короткі описи й фотоматеріали 45 об'єктів культурної дерев'яної спадщини Львівської, Закарпатської та Івано-Франківської областей України і 20-ти – Підкарпатського воєводства Польщі; опублікувати карти новоствореного маршруту; організувати в дерев'яних храмах три концерти духовної музики; провести віртуальний круглий стіл та навчальний візит до найцікавіших об'єктів дерев'яної сакральної архітектури на території Підкарпатського воєводства Польщі. Транскордонний маршрут «Карпатський шлях дерев'яної архітектури» включає й низку регіональних туристичних маршрутів. Це, зокрема, дев'ять туристичних шляхів територіями Закарпатської, Івано-Франківської і Львівської областей, проходячи які, туристи зможуть ознайомитися із 30-ма пам'ятками сакральної архітектури на Закарпатті, 30-ма – на Івано-Франківщині та 35-ма – на Львівщині. Ще дев'ять локальних туристичних маршрутів пролягають територією Підкарпатського воєводства Польщі [5].

До спільних проектів із збереження сакральних пам'яток на українсько-польському прикордонні можемо віднести міжконфесійні ініціативи – співпрацю Римо-католицької церкви Польщі та Української Греко-Католицької церкви щодо відновлення давніх храмів і каплиць на прикордонних українсько-польських територіях (Перемишль, Жовква, Луцьк); молодіжні проекти, серед яких проект, започаткований фондом «Мости» у Польщі та студентською молоддю в Україні. Це волонтерські табори із впорядкування і збереження кладовищ – спільна праця українських і польських молодіжних груп щодо відновлення поховань. Ще один проект – молодіжна платформа «Львівський трикутник», який об'єднує молодь з України, Польщі і Литви для діалогу в царині історії та культури, а також професійного й академічного розвитку. Такі спільні проекти інтегруються в навчальні курси з історії, стають складником туристичних маршрутів, втілюються в різного роду культурні заходи, зокрема, фестивалі, започатковують нові транскордонні програми. Це особливо важливо для молоді, тому що формує в неї розуміння багатокультурності прикордоння як потужного ресурсу для зміцнення добросусідських взаємин між країнами.

Свідченням подальшого розвитку двосторонніх культурних взаємин між Україною і Польщею

стала зустріч у Києві в березні 2025 р. міністра культури і стратегічних комунікацій України М. Точицького з міністеркою культури і національної спадщини Республіки Польща Г. Врублевською, під час якої обговорювалися нові ініціативи, спрямовані у тому числі й на збереження пам'яток на прикордонні [22]. Адже в означеній царині є над чим працювати в найближчій перспективі. Подальші спільні проекти української й польської сторін, на нашу думку, варто спрямувати на створення цифрової бази наявних на прикордонні нерухомих об'єктів культурної спадщини, у тому числі сакральних (підготувати їх якісні фото, історичні довідки, GPS-координати, описати стан збереженості, проблеми, що потребують вирішення). Не зайвим був би організований обома сторонами тренінг для церковних парафій, присвячений питанню догляду за дерев'яними храмами (як запобігти пожежам, утворенню грибків, вберегти культові споруди від вологи, як діяти на випадок надзвичайних ситуацій тощо). Окремі проекти могли б бути спрямовані на створення сайту – своєрідної онлайн-платформи, на якій потенційні інвестори з України і Польщі могли б розміщувати власні бізнес-проекти щодо збереження тієї чи іншої пам'ятки. Варто продовжувати практику подання Україною і Польщею спільних заявок на включення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО нових культурних об'єктів.

Висновки. Впродовж тривалого історичного періоду українці й поляки проживали на порубіжних територіях, їх історія й традиції тісно перепліталися, що не могло не відобразитися на об'єктах культурної спадщини. Тому на сьогодні українсько-польське прикордоння є простором, де

сакральна спадщина – церкви, костели, монастирі, цвинтарі – виступає й історико-архітектурною цінністю, і важливим чинником формування колективної пам'яті, а збереження цих пам'яток в умовах сучасних суспільних викликів стає підґрунтям для дієвого міжкультурного діалогу та культурної дипломатії. Спільна реставрація й популяризація сакральної спадщини сприяє подоланню усталених стереотипів і формує новий дискурс добросусідства. А зацікавлення святинями народу-сусіда і прагнення долучитися до їх збереження призводить до послаблення напруги та зміцнення довіри між українцями і поляками, стає практикою поваги до історії та культури один одного. Більше того, спільні зусилля щодо збереження культурної спадщини українсько-польського прикордоння виходять далеко за межі відновлення пам'яток, тому що насправді безпосередньо впливають на формування нової культури добросусідства.

Щоб уникнути конфліктів пам'яті, важливим на перспективу залишається дослідження складних історико-пам'ятокознавчих тем, при цьому проводячи думку, що сакральні пам'ятки повинні виступати символами єдності, а не поділу. Майбутні спільні проекти пропонуємо присвятити підтримці місцевих традиційних свят у прикордонних населених пунктах (як, наприклад, відзначення річниць спорудження сакральних об'єктів культурної спадщини, відновлення забутих обрядів тощо). Такі заходи утверджуватимуть у суспільстві розуміння того, що сакральні пам'ятки – не лише унікальні з мистецької точки зору споруди, а й живі центри громад, які мають усі важелі стати дієвими каталізаторами розвитку, подальшої активної співпраці й культурного діалогу між Україною та Республікою Польщею.

Список літератури:

1. Васютин В. Справа священників-паліїв. *Тиждень*. 2008. 11 квітня. URL: <https://www.google.com/search> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Відбулась презентація проекту «Карпатський шлях дерев'яної архітектури». URL: <https://yavoriv-rada.gov.ua/news/1634992674> (дата звернення: 07.11.2025).
3. Гаврилюк С. В., Гаврилюк О. Н. Характерні особливості нерухомої спадщини західних областей України. *Регіональні особливості нерухомих пам'яток України* [Монографія] / кол. авт.: Бичковська Г. М., Гаврилюк О. Н., Гаврилюк С. В. [та ін.]; під заг. ред. Л. О. Гріффена, О. М. Титової; Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК. Київ : Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК, 2017. С. 173–199.
4. Гаврилюк С. В., Надольська В. В. Співпраця музеїв Волинської області з музейними закладами Республіки Польща (1990-ті рр. – перша чверть ХХІ ст.). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2025. Том 36 (75). № 1. С. 389–396. <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/1.54>
5. 225 дерев'яних церков українсько-польського прикордоння: постав новий маршрут для туристів. URL: <https://zbruc.eu/node/108335> (дата звернення: 08.11.2025).
6. Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво. 18.05.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_172#Text (дата звернення: 08.10.2025).

7. Євсюкова О. В. Україна та Польща: спільні стратегічні пріоритети в процесі історичних реформаций. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 1. С. 68–73. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2013/18.pdf (дата звернення: 30.10.2025).
8. Калакура О. Цивілізаційний вимір українсько-польської співпраці на тлі євроінтеграційних процесів (досвід Галичини). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип. 2. С. 283–295.
9. Карпатський шлях дерев'яної архітектури – спільні дії для збереження та промоції історико-культурної спадщини українсько-польського прикордоння. URL: <https://ekarpaty.com/nashi-proekty/karpatskyu-shliakh-derev-iano-i-arkhitektury-spilni-dii-dlia-zberezhennia-ta-promotsii-istoryko-kulturnoi-spadshchyny-ukrainsko-polskoho-prykordonnia> (дата звернення: 04.11.2025).
10. Карпатський шлях дерев'яної архітектури – стратегія збереження сакральної спадщини. URL: <https://zakarpat-rada.gov.ua/karpatskyu-shliakh-derev-iano-i-arkhitektury-stratehiia-zberezhennia-sakralnoi-spadshchyny> (дата звернення: 03.11.2025).
11. Кузик С., Литвин Д. Історико-культурні ресурси українсько-польського прикордоння та особливості їх використання для туристичних цілей. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. № 21. С. 475–482.
12. Малімон Н. В Олиці відреставрували дзвіницю колегіального костелу Святої Трійці – пам'ятки національного значення. URL: <https://day.kyiv.ua/news/271221-v-olytsi-na-volyni-vidrestavruvaly-dzvinitsyu-kolehialnoho-kostelu-svyatoyi-triytsi> (дата звернення: 12.10.2025).
13. Марків А. Актуалізація римо-католицьких храмів Волині як об'єктів культурної спадщини. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Збірник наукових праць*. 2025. Вип. 51. С. 70–78. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-51-70-78>
14. Міністерство культури Польщі виділить 20 мільйонів гривень на реставрацію пам'яток Львова. 2025 р. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/culture/architecture-and-historic-heritage/305506-ministerstvo-kultury-polshchi> (дата звернення: 20.10.2025).
15. Нове життя старого міста: ревіталізація пам'яток історико-культурної спадщини Любліна і Луцька. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/pages/nove-zhyttia-staroho-mista-revitalizatsiia-pam-iatok-istoryko-kulturnoi-spadshchyny-liu> (дата звернення: 20.10.2025).
16. Попередня Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща з питань культурного і наукового співробітництва. 18 травня 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_182#Text (дата звернення: 10.10.2025).
17. Притулюк В. До питання охорони пам'яток церковної архітектури на українсько-польському прикордонні у 90-х роках ХХ століття. *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник. Випуск ХVІІІ*. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 325–330.
18. Програма реалізації Попередньої угоди між Урядом України і Урядом Республіки Польща в галузі культурного та наукового співробітництва на 1995–1996 роки. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616_080 (дата звернення: 30.09.2025).
19. Протокол про співробітництво між Міністерством культури і туризму України та Міністром культури і національної спадщини Республіки Польща на 2009–2012 рр. 30.11.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_140#Text (дата звернення: 30.09.2025).
20. Створення транскордонного центру діалогу культур. URL: <https://www.pbu2020.eu/ua/projects2020/208> (дата звернення: 14.10.2025).
21. Стрільчук Л., Стрільчук В. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин та співробітництва: монографія. Луцьк : Волинські старожитності, 2013. 258 с.
22. Точицький обговорив з міністром культури Польщі збереження спільної історичної спадщини. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3967269-tocickij-obgovoriv-iz-ministrom-kulturi-polsi-zberezhennia-spilnoi-istoricnoi-spadshchiny> (дата звернення: 20.10.2025).
23. Чмелик Р. Культурна спадщина сучасного українсько-польського пограниччя в контексті міжетнічних відносин. *Народознавчі зошити*. 2015. № 1 (121). С. 91–98.

Havryliuk S.V. JOINT PROJECTS FOR THE PRESERVATION OF SACRED HERITAGE SITES IN THE BORDERLANDS AS A TOOL FOR UKRAINIAN-POLISH INTERCULTURAL DIALOGUE

This article addresses issues related to the content and implementation of joint Ukrainian-Polish projects aimed at preserving sacred cultural heritage sites in the Ukrainian-Polish borderlands. It highlights that these territories are spaces where the cultures of various peoples, religions, and traditions intersect. Their sacred heritage serves not only as an element of historical memory but also reflects the interconnection of cultural

processes that have developed over centuries in the Ukrainian-Polish border regions. It is emphasized that many sacred heritage sites in this area suffered destruction as a result of the First and Second World Wars, forced deportations, and ideological campaigns of the 20th century.

Following the collapse of the Soviet Union and Ukraine's declaration of independence in 1991, a process of restoring destroyed cultural heritage began. This included the implementation of projects focused on preserving and recontextualizing sacred monuments in the Ukrainian-Polish borderlands and integrating them into the sphere of cultural tourism. The article provides examples of joint actions by the Ukrainian and Polish sides concerning the restoration and use of such sacred heritage sites. It underlines that preserving the shrines of a neighboring nation becomes a practice of respecting its history and culture, contributing to the reduction of tensions and fostering trust between the two countries. It is concluded that joint projects, in this context, transform the borderland from a «line of division» into a «space of dialogue», where the preservation of sacred cultural heritage serves as an effective tool for Ukrainian-Polish intercultural dialogue – particularly significant given the complex socio-political realities of the first quarter of the 21st century.

Key words: *Ukraine, Republic of Poland, Ukrainian-Polish borderland, sacred monuments, cultural heritage, Ukrainian-Polish intercultural dialogue, cross-border cooperation.*

Дата надходження статті: 09.11.2025

Дата прийняття статті: 01.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025